

Einführung: Der souveräne Verfassungsstaat in der supranationalen Integration

I. Zur Thematik des Symposiums

1. Ein europäisches Dauerthema: Verfassung und Integration
2. Wichtige Gegenstände der Verfassungsrechtsprechung zur Beteiligung an der Integration
  - siehe Begleitmaterial "Rechtsprechungsübersicht"
  - a) Grundlegende Fragen
    - Grundverständnis der Union; Demokratie in der Union
    - verfassungsrechtliche Grundlagen und Grenzen der Mitgliedschaft in der Union
    - Unterwerfung und Grenzen der Unterwerfung unter das Recht der Union
    - Verhältnis zwischen Europäischem Gerichtshof und nationaler Verfassungsgerichtsbarkeit
      - insbes. Letztverantwortlichkeit für den Schutz der Grundrechte
      - insbes. Letztkontrolle der Wahrung der Kompetenzgrenzen der Union
  - b) Besondere Problemstellungen
    - kommunales Wahlrecht für ausländische Unionsbürger
    - Beteiligung an der Währungsunion
    - Auslieferung eigener Bürger an andere Mitgliedstaaten
    - EuGH als gesetzlicher Richter
    - Wahlgleichheit und ungleiche Sitzverteilung im Europäischen Parlament
    - Verpflichtung zur innerstaatlichen Rücksichtnahme bei der Mitarbeit in den Institutionen der Union

II. Rechtliche und staatsrechtliche Hintergründe und Grundlagen

1. Der souveräne Verfassungsstaat
  - a) Die völkerrechtlich vorgegebene Souveränität des Staates
    - die Weltordnung der Staaten
    - Souveränität ist rechtliche Folge, nicht Voraussetzung der Staatlichkeit
    - Souveränität bedeutet uneingeschränkte rechtliche *Handlungsfähigkeit* im Innern und nach außen (insbes. das Auseinanderfallen des rechtlichen *Könnens* und *Dürfens*)
  - b) Die staatliche Verfassung und ihr Vorrang
    - aber: Bedeutungsverlust der staatlichen Verfassungen in der supranationalen Integration
  - c) Die Rolle des staatlichen Verfassungsgerichts
    - insbes.: das Verfassungsgericht als Hüter der Grundwerte und Leitideen der Verfassung
    - das Verfassungsgericht als letzter Garant der Rechtsstaatlichkeit?
2. Die supranationale Integration
  - a) Eine supranationale (staatenübergreifende) öffentliche Gewalt
  - b) Eine nichtstaatliche aber staatsähnliche neue Organisationsform der Integration in Europa
    - "Organisation sui generis", "Staatenverbund" oder "Supranationale Union"?
  - c) Ein supranationales Recht
3. Der Verfassungsstaat als Beteiligter an der supranationalen Integration
  - a) Die Pflicht des Staates zur Achtung und Ausführung des Unionsrechts
  - b) Die unbeeinträchtigte Souveränität des Staates
    - die Unteilbarkeit der Souveränität
    - die eindeutige Zuordnung der Souveränität zu den Mitgliedstaaten
    - die Wirkungen der unbeeinträchtigten Souveränität, insbes. die Wirksamkeit offen unionsrechtswidriger Gesetzes- und Verfassungsnormen im Falle eines äußersten Konflikts
  - c) Die Letztverantwortung des Staates
  - d) Das letzte Mittel: Austritt und Ausschluss von Staaten aus der Union

Literaturauswahl

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (Zusammenfassungen in Englisch, Französisch, Spanisch und Deutsch unter http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)

Ievads: Suverēna konstitucionāla valsts supranacionālā integrācijas procesā¹

I. Simpozija tematika

1. Ilgstoši diskutēta tēma Eiropā: konstitūcija un integrācija
2. Svarīgas konstitucionālo tiesu prakses tēmas par piedalīšanos integrācijas procesā
  - skat. izdales materiālu "Tiesu prakses pārskats"
  - a) Nozīmīgākie jautājumi
    - izpratne par Eiropas Savienību; demokrātija Savienībā
    - konstitucionāltiesiskie pamati dalībai Savienībā, kā arī to robežas
    - "pakļaušanās" Savienības tiesībām, tās robežas
    - attiecības starp EKT un nacionālajām konstitucionālajām tiesām
      - īpaši galējā atbildība par pamattiesību aizsardzību
      - īpaši galējā atbildība par Savienības kompetenču robežu ievērošanu
  - b) Īpaši atzīmējamas problēmas
    - citu dalībvalstu pilsoņu pašvaldību vēlēšanu tiesības
    - dalība monetārajā savienībā
    - savas valsts pilsoņu izdošana citai dalībvalstij
    - EKT kā likumīgais tiesnesis
    - vēlēšanu tiesību vienlīdzība un nevienlīdzīga vietu sadale Eiropas Parlamentā
    - pienākums ņemt vērā citus valstī, līdzdarbojoties Savienības institūcijās

II. Tiesiskais un valsts teorētiskais konteksts und pamati

1. Suverēna konstitucionāla valsts
  - a) Starptautiski noteiktā valsts suverenitāte
    - valstu tiesiskā pasaules sistēma
    - suverenitāte ir valstiskuma tiesiskās sekas, nevis priekšnoteikums
    - suverenitāte nozīmē neierobežotu tiesisku rīcībspēju valsts iekšienē, kā arī attiecībā uz āru vērstām darbībām (īpaši tiesiskās "Varēšanas" un "Drīkstēšanas" nodalīšana)
  - b) Valsts konstitūcija un tās augstākais juridiskais spēks
    - bet: valstu konstitūciju nozīmes mazināšanās supranacionālā integrācijas procesā
  - c) Valsts konstitucionālās tiesas loma
    - īpaši: konstitucionālā tiesa kā konstitūcijas pamatvērtību un pamatideju sargātāja
    - konstitucionālā tiesa kā tiesiskas valsts pēdējais garants?
2. Supranacionālā integrācija
  - a) Supranacionāla (vairākās valstis aptveroša) publiskā vara
  - b) Ne valstiska, bet valstij līdzīga jauna Eiropas integrācijas organizācijas forma
    - "Organizācija sui generis", "Valstu apvienība" ("Staatenverbund") vai "Supranacionāla savienība"?
  - c) Supranacionālas tiesības
3. Konstitucionāla valsts kā dalībniece supranacionālajā integrācijā
  - a) Valsts pienākums ievērot un izpildīt Savienības tiesības
  - b) Neierobežotā valsts suverenitāte
    - suverenitātes nedalamība
    - viennozīmīga suverenitātes pieskaitīšana dalībvalstīm
    - neierobežotās suverenitātes izpausmes, īpaši atklāti Savienības tiesībām neatbilstoša likuma un konstitūcijas normu spēkā esamība ārēja konflikta gadījumā
  - c) Valsts galējā atbildība
  - d) Pēdējais līdzeklis: izstāšanās un valstu izslēgšana no Savienības

Norāde uz literatūru

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (kopsavilkumu angļu, franču, spāņu un vācu valodā skat. http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)

¹ tulkojumu no vācu valodas veica *Līga Ziediņa*

Introduction: The sovereign constitutional state in the process of supranational integration

I. On the subject of the symposium

1. A European evergreen: constitution and integration
2. Important topics of the constitutional jurisprudence on the participation in the process of integration
  - see the distributed overview
  - a) Fundamental questions
    - the basic understanding of the Union; democracy in the Union
    - the constitutional basis and limits of the membership in the Union
    - the subjection and the limits of the subjection to the law of the Union
    - the relations between the European Court of Justice and the national constitutional courts
      - in particular: the ultimate responsibility for the protection of fundamental rights
      - in particular: the ultimate control of compliance with the limits of the Union's competencies
  - b) Special problems
    - the right of foreign citizens of the Union to vote at municipal elections
    - the participation in the monetary union
    - the extradition of own nationals to other member states
    - the European Court of Justice as lawful judge
    - the principle of equal elections and the unequal allocation of seats in the European Parliament
    - the duty to look after the interests of other institutions of the member state when representing the state in the Union's institutions

II. Legal and theoretical backgrounds and fundamentals

1. The sovereign constitutional state
  - a) The sovereignty of the state, given by public international law
    - the world order of states
    - sovereignty as a legal consequence, not a legal condition of being a state
    - sovereignty as unlimited legal *capacity* (to make legally valid acts) within the state and at public international law (in particular: the state can be *legally able* to do what it is not *allowed* to do...)
  - b) The constitution of the state and its primacy
    - however: the reduced significance of the national constitutions in the process of European integration
  - c) The role of the national constitutional courts
    - in particular: the constitutional courts as guardians of the constitutional fundamental values and ideas
    - in particular: the constitutional courts as ultimate guardians of the rule of law?
2. The supranational integration
  - a) A supranational public power (exercised within a geo-regional jurisdiction that comprises the territory of several states)
  - b) A new form of organisation in Europe which is not a state but resembles a state
    - "organisation sui generis", "Staatenverbund" ("compound of states") or "supranational union"?
  - c) A supranational law
3. The constitutional state as participant in the process of supranational integration
  - a) The duty of the state to respect and execute Union law
  - b) The unaffected sovereignty of the state
    - the indivisibility of sovereignty and the unquestionable sovereignty of the member states
    - the effects of the state's unaffected sovereignty, in particular the validity of legal and constitutional norms which openly violate Union law in case of a severe conflict
  - c) The ultimate responsibility [Letztverantwortung] of the state
  - d) The measure of last resort: secession and expulsion of member states

Further reading

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (English, French, Spanish and German summaries at http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)